

Inhoud

Voorwoord: Alle vrouwen zijn hoeren	9
1. Naar de hamam	13
2. Het drama	17
3. Dromen	25
4. Ik zal worden zoals zij	33
5. De lege bioscoop	39
6. De eerste man	51
7. De oranje plastic televisie	59
8. Parijs, Joden, revolutie	63
9. Abidar khatar	73
10. De ware valse leugen	79
11. De scène	91
12. Geraas en razernij	97
13. De smaad	107
14. De aanvallen	113
15. Voor vrouwen en bebaarde mannen	119
16. Dankwoord	123

Voorwoord: Alle vrouwen zijn hoeren

Toen we samen de drukproeven van dit boek aan het lezen waren, moest Loubna huilen, tot twee keer toe. Vooral bij hoofdstuk zeven stroomden haar tranen. Onbewogen en stil, met haar ogen strak op de pagina's gericht, stond ze opnieuw tegenover haar vader, die in alle betekenissen letterlijk de eerste man in haar leven was, helaas. Die vader stond nu zwart op wit – zijn terreur, en zijn geweld, dat ontzetting, haat en afkeer inboezemt, maar ook de oorsprong is van het verzet en de strijd die Loubna hebben gevormd. Verderop, bij hoofdstuk vijftien, begon Loubna opnieuw te huilen. Die agressie. Daar is nog steeds iets van te zien op haar linkerwenkbrauw. Toen we samen in een hamam in Marrakesh naast elkaar zaten, naakt, en elkaar insmeerden met zwarte zeep en emmers warm water over elkaars hoofden goten, kon ik niet anders dan haar getekende lichaam uitvoerig bekijken. Een lichaam dat je kon lezen als de geschiedenis van een vrouw van nu. De littekens van Loubna Abidar.

Op 5 november 2015 wordt Loubna Abidar, als ze in Casablanca uit het station komt, in elkaar geslagen door een groep mannen die haar herkennen. Alle klinieken waar ze met een bebloed gezicht aanklopt voor behandeling weigeren haar binnen te laten. Op het politiebureau drijven de agenten de spot met haar. De ochtend daarop pakt zij haar koffer, zegt haar man en hun dochtertje gedag en gaat naar het vliegveld om de eerste vlucht naar Frankrijk te nemen.

Wat deed zij verkeerd? Ze durfde het aan om in een film de rol te spelen van een prostituee. In *Much Loved* van de Frans-Marokkaanse regisseur Nabil Ayouch, vertolkt zij op meesterlijke wijze de hoofdrol van Noha, een jonge, weldenkende, gepassioneerde vrouw, die zo goed mogelijk haar leven leidt als Marokkaanse prostituee. Deze film werd in mei 2015 vertoond in de voorpremière op het Filmfestival van Cannes, in het door regisseurs zelf samengestelde

programma *Quinzaine des réalisateurs*. In Marokko werd de film een schandaal. De autoriteiten keerden zich fel tegen deze in hun ogen “grove belediging van de morele waarden en van de Marokkaanse vrouw, en een overduidelijke aantasting van het beeld van het koninkrijk”. Het was het begin van een nachtmerrie.

Op 26 februari 2016 schrijft Loubna over de rode loper van het Théâtre du Châtelet in Parijs, gekleed in een smoking-pantalon van Yves Saint Laurent. Het kleine, arme meisje uit de medina van Marrakesh is nu een van de zeven vrouwen die zijn genomineerd voor een César voor de beste actrice, en staat naast Isabelle Huppert, Catherine Deneuve en Catherine Frot, die de award zou winnen. Loubna wordt meer dan beloond: ze krijgt die avond een eerbetoon. Regisseur Philippe Faucon huldigt haar in het openbaar als hij de César voor de beste film in ontvangst neemt. De ceremoniemeester, de cabaretière Florence Foresti, wijdt een hilarische sketch aan haar, die zij ‘het principe van de kleuterschool’ noemt. Met overdreven gebaren en mimiek wijst zij op de volgende basisregel: fictie... is geen (haar vinger en mond drukken een duidelijk ‘Nee’ uit) werkelijkheid! Een slechterik in een film kan in het echt aardig zijn! Een actrice is in het gewone leven niet de persoon die zij in de film speelt! Gelach, applaus. De camera geeft een close-up van het ontroerde gezicht van Loubna Abidar, die in de zaal zit. Het eerbetoon van Frankrijk, waarheen de actrice gevlucht is om te kunnen leven, en de internationale erkenning van haar talent, het vormt allemaal een aanval op degenen die haar hebben vernederd.

Ze is een stoorzender. Te vrij. Te open. Te veel vrouw. Nooit slaat ze haar ogen neer, nooit slikt ze haar woorden in. In Marokko wordt ze geminacht, beledigd, fysiek belaagd, met de dood bedreigd – op de televisie, op de radio, in de krant, op social media en in de Marokkaanse media. De filmwereld die haar uit de hel van haar kinderjaren heeft weggetrokken is nu een valstrik voor haar geworden en heeft haar gereduceerd tot haar rol. ‘Abidar’ is een belediging geworden, een scheldwoord. De vrouw die de taboes durfde te doorbreken rond naaktheid, prostitutie, traditie en leugen, die een samenleving die vrouwen

als kind behandelt, vernedert en gebruikt een spiegel voorhoudt. Helemaal in haar eentje wekt ze verlegenheid, verwarring en radeloosheid. Vandaar haar bijnaam 'Abidar, de gevaarlijke vrouw'.

Loubna Abidar is de belichaming van het verzet. Het symbool van alle vrouwen die door de patriarchale traditie worden onderverdeeld in slechts twee soorten: puur of hoer. Een vrouw die haar lichaam toont is een hoer. Een vrouw die over haar lichaam praat is een hoer. Een vrouw die het woord neemt is een hoer. Een vrouw die zich verzet is een hoer. Een vrouw die geniet is een hoer. Een vrouw die liefde voelt is een hoer. Een vrouw nee tegen een man zegt is een hoer. Een vrouw die haar vrijheid claimt is een hoer. Een vrouw die vrouw is, is een hoer. Alle vrouwen zijn hoeren.

Dit boek vertelt het levensverhaal van een vrouw in een mannenwereld. Het legt de fundamentele hypocrisie bloot van de Arabisch-mediterrane moslimcultuur, net als die van andere gebruiken en religies wanneer ze worden beschouwd vanuit vastgeroeste dogma's. Zoals het verbod op seks en de obsessie voor seks. De verplichting van maagdelijkheid tot aan het huwelijk en de dagelijkse praktijk van verkrachting van de aanstaande vrouw voor het huwelijk. Zoals de afkeer van prostituees, die samengaat met de aanwezigheid van een grootschalige handel in prostituees. De idealisering van de vrouw en de onderwerping van vrouwen. De ontkenning van het bestaan van homoseksuelen en de gangbare praktijk van homoseksualiteit.

De huidige opleving van de islam en het fundamentalisme dat onze samenleving vergiftigt, zorgt voor nieuwe polarisering van deze krachten. "Tien jaar geleden zou ik niet belaagd zijn in Marokko omdat ik deze rol in deze film zou hebben gespeeld", stelt de actrice. "Dat dit nu wel gebeurd is, komt niet door de moslimreligie, niet door de moslimtradities, maar door de nieuwe islam."

Dank je wel, Loubna, dat je niet langer zwijgt.

M.V.R.

1. Naar de hamam

Ik moet niets vergeten. Eerst de teiltjes, en dan de rest daarin. Plastic matjes. Bekers om je te begieten. Slippers... Oké. Dan zwarte zeep, shampoo, scrubhandschoenen, epileercrème, puimsteen voor het eelt op m'n voeten, eieren, honing en henna voor m'n gezicht, groenterestjes van de afgelopen week voor een gezichtsmasker. Wat vergeet ik nog? O ja, een citroen. Om op het laatst uit te persen over mijn huid en haren. Zo, volgens mij heb ik alles.

Jullie weten niet wat het is om naar de hamam te gaan. Niet echt, bedoel ik. Voor Marokkaanse vrouwen is een hamambezoek alsof je naar een therapeut gaat, een flink bad voor lichaam en geest, een of twee keer per week. Je gaat erheen om je te wassen, en ook om te praten, leeg te worden, je te ontdoen van alle stress van het dagelijkse leven en al het vuil van je man. Het is geen kwestie van jezelf lekker in de watten leggen, het is een onderneming. Alle spullen bij elkaar verzamelen is een deel van het ritueel. Ik hou van die verloren tijd, van dat gevoel je voor te bereiden op een hele lange reis. Gelukkig is er in Marokko zo'n toevluchtsoord, zo'n magische schuilplaats, die we hamam noemen.

Die in mijn wijk is zo'n beetje de enige plek waar ik van mezelf naartoe mag gaan zonder mijn gezicht te bedekken. Ik ga hier al naartoe sinds ik in 2009 mijn huis kocht in de nogal chique woonwijk Targa in Marrakesh. Het is tien minuten met de auto. Ik hoef alleen maar mijn spullen in de kofferbak te doen – en een chauffeur te zoeken, want mijn rijbewijs heb ik nooit gehaald. Niets of niemand zit me in de weg, behalve de drie kerels van de parkeerwacht in de straat naast het gebouw. Die zitten te niksen, en als we de straat inrijden om daar de auto neer te zetten zie ik hun blikken en hun fluisterende lippen. Ik kan er niet meer tegen dat er op die manier naar me wordt gekeken, ik kan er niet meer tegen dat sommige Marokkanen zo naar me kijken. Ik ben de strijd aangegaan met die miljoenen ogen die niet begrijpen

wat er aan de hand is. Die drie daar, die bezig zijn de auto's voor de hamam te stallen en die me aanstaren alsof ze me met hun ogen uitkleden... In de beslotenheid van mijn auto, zonder dat ze me kunnen horen, roep ik naar hen om me af te reageren: “Ja, ja, het is zo, kijk maar naar me! Ik ben Loubna Abidar! Fijn, hè?” Nee, fijn lijken ze het niet te vinden.

Binnen voel ik me meteen beter. Ik ken de vrouwen die er werken al lang, ze zijn aardig tegen me, hebben nooit een oordeel en zeggen nooit vervelende dingen over me. Ook daarom houd ik van de hamam, omdat niemand er op elkaar let. Er is een oudere dame, gekleed in het zwart, een en al rimpels, met een tatoeage op haar voorhoofd, een zwarte legging, een zwarte tuniek en een zwarte sluier voor haar gezicht. Mijn peelings krijg ik het liefst bij haar. Ze heet Fatima. “Mevrouw Fatima”, zeggen haar vriendinnen, omdat ze oud is en zij haar respecteren.

Het is een komen en gaan van vrouwen. Een drukte van jewelste in de stoom. Sommige vrouwen, jongere en oudere, zijn gesluierd, andere niet. Iedereen praat luid en in een nagalmende stortvloed van rumoer vermengen de gesprekken in het Arabisch zich met de enorme hoeveelheden kletterend water en de slippers van de medewerkers – plastic schoenen die klikken op de tegelvloer.

Het is heerlijk rustgevend voor de zintuigen. We smeren elkaar in, besprenkelen elkaar met water, smeren elkaar nogmaals in, besprenkelen elkaar weer, en dit alles in een mechanische en doorgaande beweging. We vergeten daarbij dat er buiten nog een wereld is. De hele tijd is er een dame op slippers om het warme water in de lege emmers te gieten.

Ik lig languit op mijn plastic matje en mevrouw Fatima knielt naast me neer. Met al haar krachten schrobt ze mijn rug en scrubt ze mijn dode huidcellen. Ik lig met mijn gezicht naar beneden op mijn onderarmen, en zo praten we wat. Ze besprenkelt me. En dan besprenkelt ze zichzelf met het water dat nog in de emmer zit. Ze vraagt me hoe het gaat, met mij, mijn dochter, de filmwereld. Ik ken haar hele levensverhaal en dat van de andere vrouwen van de hamam. Terwijl ze me wassen, vertellen ze over

zichzelf, en dat vind ik fijn. Er zijn ook vrouwen die drie of vier uur lang met hun kinderen naar de hamam komen en die geen moment stil zijn. Ik kan lang naar hen kijken en luisteren. De problemen van anderen maken dat ik de mijne vergeet, in de stoom, in de herrie van het water, op deze zo belangrijke plek in de Marokkaanse cultuur.

In de hamam kent het lichaam geen geheimen. Ik ben helemaal naakt met mijn littekens. Mijn littekens zijn een open boek, een boek vol kwetsuren, een handboek van mijn eigen geschiedenis.

Ik heb allerlei soorten littekens, meer of minder verborgen. De brandplekken van sigaretten zijn in de loop der tijd wat verdwenen, maar het litteken dat een puist was geworden, net onder mijn boezem, was zo lelijk dat er een chirurgische ingreep nodig was om het weer te fatsoeneren. En er is nog een litteken van een wond op mijn linkerarm. Dat kwam door een gloeiendheet deksel van een tajineschaal. Het litteken op mijn bovenlijf, rechtsboven, ik weet niet meer hoe ik daaraan kom. En dat geldt ook voor het litteken op mijn voorhoofd. Hij heeft me zo vaak geslagen... Het is net als in een karatefilm. Als je eerst tegen de tafel aan valt en dan drie seconden later tegen een raam, dan weet je aan het eind van de wedstrijd niet meer wat je overkomen is. Ik heb ook brandsporen op mijn benen. In de hamam, tijdens het epilieren, vind ik het altijd mooi ze te zoeken, maar ze zijn wat minder goed zichtbaar geworden.

Klappen... ik heb er zoveel gehad. Maar van al mijn kwetsuren is die ene, diepere, onzichtbaar. Het is er een die zoveel Arabische moslimmeisjes hebben, en bij hen is de door de mannen geëiste maagdelijkheid voor het huwelijk vooral zo hypocriet omdat het soms juist de vaders – of broers of ooms – zijn die hen die maagdelijkheid ontnemen. Bij al die verwondingen die ik als klein meisje opliep en bij die laatste, de meest afschuwelijke kwetsuur, heb ik er recentelijk nog meer bij gekregen. De laatste dateren van 5 november 2015 toen ik in Casablanca uit het station kwam. Die laatste verwondingen zullen misschien nog lang zichtbaar blijven, boven mijn neus en bij mijn linkerwenkbrauw.

In sta vaak voor de spiegel naar mijn littekens te kijken. Ik heb het nodig ze aan te raken, ze te voelen. Die van mijn vader en van de andere mannen. Dezelfde sporen die de vrouwen hebben die ik in de hamam ontmoet en die ook gewond zijn. Vaak zijn het prostituees. Ik heb naar hen geluisterd en van hen de taal geleerd. Ik heb me lang geschaamd voor die littekens. Tijdens het draaien van *Much Loved* vond ik het moeilijk ze te tonen, maar de regisseur, Nabil Ayouch, heeft me geleerd ze lief te hebben. Als ik nu verdrietig ben, kleed ik me uit en strijk ik zachtjes over mijn littekens terwijl ik voor de spiegel sta. Ze brengen me terug bij mijn kindertijd. Ze motiveren me verder te gaan, en daarom wil ik ze niet allemaal door een chirurg laten weghalen. Ik heb het nodig dat er een paar blijven. Ze geven me mijn kracht.

2. Het drama

Het drama begon toen ik uit de buik van mijn moeder kwam.

Er is afgesproken en besloten dat ik een jongen zal zijn. Bij Allah, het kan niet anders. Dan wordt mijn moeder zwanger. De geboorte komt dichterbij. De zoon die eraan komt, zal hen geluk brengen, daarvan zijn ze overtuigd. En dan... kom ik.

Mijn ouders zijn teleurgesteld. De bevalling vindt plaats op 20 september 1985 om halfeen 's middags, op een vrijdag, bij mijn oma van moeders kant. Haar riad bevindt zich in een mooie wijk van Marrakesh, de historische wijk van de stad. Mijn moeder ligt in een kamer boven. Er is een vroedvrouw bij. Het is heel warm. Alles gaat heel normaal, behalve als ik op de wereld kom: ik huil niet. Ik hoor te huilen, dat moet als je ter wereld komt. Dus pakt de vroedvrouw een fles ijswater en giet die over mij leeg. Dat werkt. Ik huil zoals het hoort, maar door het koude water krijg ik er gratis een ontsteking aan mijn amandelen bij, en daar heb ik nu nog steeds last van. Na deze mislukte binnenkomst in dit bestaan zijn mijn eerste dagen een opeenvolging van prikkels om mij weer op het rechte pad te brengen. Ijswater, injecties, pijn, gebrek aan liefde in ruil voor de teleurstelling waar ik voor zorgde, dat is het geschenk dat ik vanuit de buik van mijn moeder meenam. Een mislukking zijn, louter en alleen omdat je een vrouw bent, dat is het eerste dat ik heb meegekregen.

Toch hadden mijn ouders naar me uitgezien, want voordat ik kwam, was er al een ander drama: mijn moeder is Arabische en mijn vader Amazigh (spreek uit: amazier). Een Amazigh is wat jullie een Berber noemen, maar 'Berber' is een minachtend woord, het komt van 'barbaar', dat alleen gebruikt wordt door mensen die hen niet respecteren, vooral hun Arabische burenen. Dus een Arabische moeder en een Amazigh vader: het komt erop neer dat dit een slechte match is voor een goed huwelijk. In Marokko zien de Arabieren de Amazigh als het volk uit de bergen, als wilden, klootzakken, barbaren. De Amazigh zien de

Arabieren als het volk van het laagland, als wilden, klootzakken, barbaren. De Amazigh zijn de eerste bewoners van het land, de Arabieren hebben het bewind van hen overgenomen. Sindsdien leven ze samen en vermengen ze zich, terwijl ze elkaar op een idiote manier blijven minachten. De Amazigh weigeren hun bloed te laten samenvloeien met dat van Arabieren, de Arabieren vinden de tradities van de Amazigh, hun muziek, hun keuken, hun kostuums bij huwelijksfeesten en hun accent belachelijk. Ik heb daar altijd een hekel aan gehad. Al dat dwaze gedoe, de geruchten, de leugens toen ik opgroeide, dat heeft me veel kwaad gedaan. Nu zou ik die idioten mijn stamboom willen laten zien: mijn oma van moeders kant, dochter van een Arabische vrouw en een Amazigh man, was Amazigh, want de afstamming loopt via de mannelijke lijn. Zij is getrouwd met een Arabische man, en hun dochter – mijn moeder – is dus Arabische. En ik, het kleine meisje dat voortkomt uit weer een gemengd huwelijk met een Amazigh vader, ik word door de Arabieren behandeld als een Amazigh, en dat blijft zo. Wat heeft het dus voor zin om je ermee bezig te houden of iemand Arabier is of Amazigh, of jood, christen, moslim? De Marokkanen zouden beter kunnen nadenken over hoe ze hun leven en hun land kunnen verbeteren, beter kunnen geloven in wat ze willen, anderen met rust laten en mediteren over vrijheid.

Mijn ouders leerden elkaar dus in die context kennen. Dat was in 1983. Ze wilden een kind omdat ze dachten dat dit, als het een jongen zou zijn – en het kon niet anders dan een jongen zijn – voldoende zou zijn om hun wederzijdse families gunstig te stemmen en hen deze onmogelijke situatie te laten accepteren, en dat ze zo een deel van hun problemen konden oplossen. Dat is mislukt. Ik ben hun mislukkeling.

De ongunstige omstandigheden waarin hun verbintenis al voor mijn geboorte is ontstaan, zijn door mij alleen maar erger geworden. Kort samengevat: voor de Arabieren ben ik een Berbermeisje. Voor de Berbers ben ik een Arabisch meisje. In beide gevallen ben ik een meisje. Dat gaat niet. Ik ben niet zoals zij willen. Ik ben niet wat zij willen. Het drama, dat ben ik.

De medina van Marrakesh, die wirwar van straatjes waar het hart van de stad klopt, daar zijn wij met elkaar begonnen. Ik ben geboren en getogen waar eerder mijn moeder geboren en getogen is, in de riad van mijn grootmoeder, vlak bij het koninklijk paleis. De sfeer is nu anders, maar net als in haar tijd was deze hele wijk in de oude stad in mijn tijd net een reusachtig huis. De deuren van de kasba zijn als die tussen kamers. Iedereen kent je, beschermt je. Men leeft er als één grote familie, de kinderen zijn kinderen van iedereen, de ouders zijn ouders van ieder kind. Het is ondenkbaar dat je buurman geen dak boven zijn hoofd of niets te eten heeft. Dan komt hij meteen bij je, en natuurlijk neem je hem op in je huis. Als er iemand trouwt, is er geen wijkbewoner die niet met cadeaus en voedsel bijdraagt aan het feest. Als er een buurvrouw langsloopt met een emmertje voor de hamam, vraag je of zij je zoon of je nichtje wil meenemen om hem of haar te wassen, en dan doet zij dat met plezier. Als ik naar school ga, vragen vrouwen me om voor hen brooddeeg mee te nemen zodat zij daar in de oven brood van kunnen bakken, en daar zeggen ze geen 'alsjeblieft' bij: dat is geen dienst die ik word geacht hen te verlenen, het is een bevel, het is normaal, ik geef ze een hand en kom terug met het deeg. En als ik dan niemand thuis tref als ik uit school langskom, dan kan ik, net als ieder ander, gewoon in elk huis naar binnen gaan om te doen wat ik doen moet of om tv te kijken. De deuren staan overal open.

Ik houd van die sfeer. Er is altijd ongelofelijk veel drukte en geluid, het is nooit stil. Zelfs als je je verdrietig voelt, kun je dat niet echt zijn, je voelt je nooit alleen. Op religieuze feestdagen is het een gekkenhuis. Voordat op het Suikerfeest de schapen worden geslacht, veranderen alle kinderen uit de wijk drie of vier weken lang in verkopers van uien, ham of snoepgoed om geld te verdienen om de schapen te kunnen voeden. De mannen slijpen hun messen, de vrouwen richten de kamers opnieuw in en kopen kleden, vazen, schalen, schetsen uit China, India, Saoedi-Arabië, overal vandaan. Van blijdschap en opwinding koopt iedereen de hele tijd van alles.

Mijn moeder hield net zoveel van de kasba van Marrakesh als ik. Haar leven was goed begonnen. Ze ging naar een school in de wijk, ze leefde in een familie van rijke Arabische kooplui, handelaren in vlees. Alleen al het bekijken van de foto's van toen zij klein was, stemt me melancholiek, maar maakt me ook opstandig. Dit jonge meisje, voor wie een vrolijke toekomst weggelegd zou moeten zijn, is in haar vlucht tegengehouden door duistere tradities. Mijn moeder, Btissam Elmajahed. Ze is mooi, met diepbruin haar en grote kastanjebruine ogen, zoals Arabische mannen dat graag zien. Ze ziet er aantrekkelijk uit, houdt er duidelijk van zich op te maken maar kleedt zich eenvoudig, net als alle meisjes in die tijd. Stereotiep beeld van haar: op feesten draagt zij een handgemaakte oranje jurk, die ik daarna aan een tante heb verkocht en die nu weer in de mode komt. Maar meestal draagt zij een tuniek van katoen over een lange broek. Een sluier bedekt haar gezicht, maar komt niet tot in haar nek, ze draagt gouden oorbellen in de vorm van boomblaadjes aan beide zijden van haar gezicht. Haar voeten zijn bloot en erg vuil.

Ze is veertien jaar, draagt oorbellen en heeft vuile voeten op die dag dat haar ouders haar roepen. Ze is aan het hinkelen met haar nichtjes, op het terras van de riad:

“Btissam, kom je? Je man wil je zien!”

“Ik kom zo, mamma, even mijn spel afmaken!”

Als ze binnenkomt, zegt ze de meneer gedag.

Ze weet niet dat de fase van voorstellen al voorbij is: haar ouders praten over de voorbereiding van het huwelijksfeest, dat morgen zal beginnen. De meneer is legerofficier. De twee families kennen elkaar en zijn vader heeft zijn waardering kunnen uitspreken voor de wijze waarop hij was uitgenodigd voor de lunch. Op een dag zei hij tegen de vader van mijn moeder: “Telkens wanneer wij bij jullie komen, worden we goed onthaald. Ik zou willen dat je me een van je dochters geeft voor mijn zoon.” Mijn grootvader denkt even na. Welke? Hij overdenkt het geheel. Hij laat in gedachten zijn kinderen de revue passeren: drie jongens en vijf meisjes. En hij antwoordt: “Ik geef je Btissam.”

Mijn toekomstige moeder heeft geen keus, en haar man evenmin. Hij is niet door haar verleid en andersom evenmin. Hij is lang, mager, nogal lelijk. Het is een moderne man van een jaar of dertig, die lang gestudeerd heeft en in de hoofdstad, Rabat, woont. Zij is traditioneel opgevoed, met feesten en vakanties op de boerderij of in de bergen. Aan tafel weet ze niet hoe ze moet omgaan met haar bestek. Zij is opgegroeid in een rijke familie zonder opleiding, en voor haar betekent geld hebben veel vlees eten en geld geven aan de armen, zich behangen met goud, gedenkwaardige feesten geven. Hij komt uit een gedistingeerd milieu, reist vaak, ontbijt met koffie en krant. Het verschil is enorm. Ze hebben niets gemeen. En mijn arme moeder begrijpt niet wat haar overkomt.

Mamma huilt als ze me over die tijd vertelt. Ze moest 's morgens om zes uur opstaan, met de huishoudsters, om het huis aan kant te maken. Hij maakte haar belachelijk en ging slecht met haar om wanneer hij haar zag, of eigenlijk ging hij nauwelijks met haar om, want hij was altijd onderweg. Haar schoonfamilie accepteerde haar ook niet. Ze was veertien jaar en kende de regels van deze gegoede wereld niet. Niets wat ze deed was in hun ogen goed. Het huishouden niet, haar koken niet, het schoonmaken niet. Na twee jaar verstootte haar man haar. Dit was voorbij, maar een andere hel begon voor haar, want in Marokko is een gescheiden vrouw een hoer. Uiteraard. Mijn moeder was zestien jaar, en voordat ze aan haar volwassen leven had kunnen beginnen was ze al verstoten.

En zo was ze weer thuis bij haar ouders. Met haar eigen schaamte en hun minachting. Haar enige kans om te overleven was om een slachtoffer te vinden die haar van dit drama zou verlossen, en zo iemand vond ze: mijn vader. Zoals ik al zei, in de kasba praatte iedereen toen met iedereen, het was makkelijk om contacten te leggen. Mijn moeder werkte in de medina op het secretariaat van een politieke partij. Mijn vader voerde toen al niets uit – hij had nog nooit in zijn leven gewerkt – en om iets te doen te hebben was hij overdag bij zijn broer, die in de wijk een grote winkel in bouwmaterialen had. Er zijn mensen, het geeft

afleiding, dus hij zat buiten op de drempel en deed nog steeds niets. Iedere dag liep er een mooie jonge vrouw door de straat, als zij naar haar werk ging. Ze begonnen elkaar te groeten en wat te kletsen. Zij legde hem haar situatie uit.

Het was 1983. Hij was drie jaar jonger dan zij. Toegegeven, hij was best knap. Het is bijna niet te geloven als je ziet wat er van hem geworden is, maar op de foto die ik van hem heb, staat een bebaarde man met een verfijnd en elegant gezicht. Met zijn donkere ogen wijd open ziet hij er wat dwaas uit. Mijn moeder had argwanend kunnen zijn, maar wilde toen deze dwaasheid niet zien. Integendeel, het vertederde haar dat hij om haar te verwennen geld aan zijn broer vroeg als hij zelf geen geld had. Ze vond hem wonderbaarlijk aardig. Ze besloten te trouwen, en ze wisten dat het contract tussen hen duidelijk was: zij kon op die manier, als gescheiden vrouw, ontkomen aan haar ouders en hun minachting. En hij, die niets te doen had, kon een mooie echtgenote hebben, uit een gegoed milieu, die hem wel een huis en voedsel zou kunnen geven, dacht hij. Daarin sloeg hij de plank mis. Mijn opa van moederszijde – de vleeshandelaar – is wel heel mild, maar als het gaat om regels en gewoonten doet hij geen water bij de wijn. In zijn ogen heeft zijn dochter hem onteerd door te scheiden van een Arabische man en te hertrouwen met een Amazigh die ook nog eens jonger is dan zij. Hij wil haar niet meer geven dan iedere dinsdag 50 dirham om naar de hamam te gaan, en nog een kilo vlees. Voor een verstoten vrouw is dat al heel veel. Zij moet hem ervoor bedanken.

In zijn Amazigh-familie had mijn vader een evenwichtig leven, ook al had hij vergeleken met mijn moeder het grote voordeel een man te zijn. In ons land zijn de Amazigh van oudsher grote kooplui en de familie van mijn vader vormt daarop geen uitzondering. Het zijn groothandelaren in meel, rijst, suiker en olijfolie. Mijn opa gaf al mijn ooms onderdak, cadeaus en een werkplek in zijn zaak. Maar mijn vader kreeg niets. Ook hij had zijn stam onteerd door te trouwen met een Arabische vrouw, die gescheiden was en dus geen maagd meer, en ouder dan hij.

Mijn ouders trouwden eind 1983. Geen moskee, geen feest; alleen bij de rechtbank, voor een rechter. Triest. Ze huurden een huisje vlak bij mijn oma van moederszijde. Het had maar één kamer die grensde aan de keuken, en een piepkleine slaapkamer die bereikbaar was via een steile trap. Een sombere bedoening. Ze waren er nog maar koud ingetrokken of mijn vader veranderde. Van een hoffelijke en milde man werd hij haatdragend en gewelddadig. Waren het de teleurstelling en de schaamte die hem tot razernij aanzetten? Hij begon mijn moeder te slaan.

En in dit zootje kondig ik mijn komst aan. Mijn ouders maken een strategisch plan dat een oplossing moet zijn voor al hun ongeluk: de zoon die zij samen zullen krijgen en die een Amazigh zal zijn – want bij ons loopt de afstamming via de mannelijke lijn – zal maken dat de Amazigh-ouders van mijn vaders kant de facto hun Arabische schoondochter wel móéten accepteren en opnemen. Het is ontzettend stom, maar zo moest je wel denken, en ze prijzen zich gelukkig met deze goede inval.

Het vervolg is bekend. Het is geen jongen, ik ben het, en dat is het drama. Mijn teleurgestelde ouders gaan weer naar huis met hun mislukte baby. Mamma huilt elke avond. Ze neemt het me kwalijk. Haar enige wens was een huis voor haarzelf, en mijn geboorte heeft alle hoop daarop de bodem in geslagen. “Een huis voor mezelf!”

“Een huis voor mezelf!” Dat herhaalt ze onophoudelijk, dat is haar obsessie. Mijn vader, totaal niet geschikt om ook maar iets te doen, rookt alleen maar dag en nacht hasj. Omdat ze de huur niet kunnen betalen, moeten ze hun huis uit en bij mijn oma gaan wonen, daar waar ik ben geboren, in de medina. Het is een heel ruime riad, met een tiental kamers rondom een binnenplaats, maar wij hebben maar recht op een hoekje in een kamer. Mamma wordt nog altijd gestraft, ze wordt niet alleen geslagen door haar partner, maar ook slecht behandeld door haar eigen familie.

Op hun beurt willen de ouders van mijn vader ons niet zien. Pas als ik vier jaar ben, mag ik bij hen een voet over de drempel zetten, terwijl ze twee stappen bij ons vandaan wonen, ook in de

medina. Ik herinner me die eerste keer als de dag van gisteren. Om te beginnen dat rare Amazigh-huis, dat helemaal niet lijkt op het huis van mijn oma. Het is in tweeën gedeeld, met een gedeelte voor de mannen en een gedeelte voor de vrouwen, en het is nauwelijks ingericht. In één kamer tref ik mijn opa aan, ik zie hem van achteren, met zijn knieën op een kleedje. Hij is aan het bidden. Hij draait zich niet om. Ik wacht. Als hij eindelijk merkt dat ik er ben, bekijkt hij me een tijdje, en ik bekijk hem. Ik vind hem aardig, en word niet bang van hem, want hij is maar heel klein en hij heeft geen baard. Als kind was ik altijd bang van baarden. En om eerlijk te zijn word ik ook nu nog bang van baarden. Juist nu. We kijken elkaar even aan en ineens schreeuw ik: "Geef me geld!" Hij moet glimlachen. Hij pakt twintig centime. Ik werp een blik op dat muntstuk, sla mijn armen over elkaar en schud nee.

"Nee, ik wil veel, veel meer!"

"Veel meer? En wat ga je daar dan mee doen?"

"Ik moet een huis kopen voor mijn mamma!"

Hij staat versteld. Daarna gaat hij haar zoeken en zegt: "Je dochter is heel slim voor haar leeftijd. Daar heb je geluk mee. Ze heeft me overtuigd. Ik ga jullie een huis geven." Voor een gebaar van een Amazigh naar een Arabische vrouw is dit ongelofelijk. In deze familie spant bovendien iedereen, de mannen en de vrouwen, zich hardnekkig in om mijn moeder te laten lijden en haar betaald te zetten dat ze is wie ze is.

Zo was ik arm in rijke families. Opgevoed in het duister en volgens tradities, terwijl alles in mij me naar de vrijheid en het licht duwde. Voor de ene kant was ik een Arabische, voor de andere kant een Berber, en het was nooit goed. De levenslange strijd om me hieruit te ontworstelen was al begonnen voordat ik er was.